

Brandweer en cultureel erfgoed

De Brandweeracademie van het IFV heeft, met het oog op het ontwikkelen van onderwijscontent, in 2014 onderzoek gedaan rond het thema 'brandweer en cultureel erfgoed'. De inzichten die dit onderzoek heeft opgeleverd zijn verwerkt in deze kennispublicatie, die is uitgegeven in samenwerking met het Infopunt Veiligheid. Het doel van de kennispublicatie is het verduidelijken van de relatie tussen brandveiligheid en cultureel erfgoed. Er wordt ingegaan op taken en verantwoordelijkheden rond het voorkomen van brand en het beperken en bestrijden van brand. Ook komen relevante casuïstiek en de daarbij behorende leerpunten aan bod. De publicatie is geschreven voor de brandweer, maar kan ook gebruikt worden door bijvoorbeeld de erfgoedsector. Zo worden er onder andere maatregelen beschreven die erfgoedbeheerders kunnen nemen om gevolgen van brand te beperken.

Wat is cultureel erfgoed?

Onder de term cultureel erfgoed wordt verstaan: uitingen van een cultuur die meestal van voorgaande generaties 'geërfd' zijn en waarvan is vastgelegd (of waarover maatschappelijke consensus verondersteld wordt) dat deze zaken ook voor toekomstige generaties behouden moeten worden.

Wanneer het brandveiligheid betreft, gaat het over het materiële erfgoed: het onroerend erfgoed (zoals monumentale bouwwerken) en het roerend erfgoed (voorwerpen, al dan niet als onderdeel van een collectie). Cultureel erfgoed is kortom een brede verzamelterm voor alle uitdrukkingen van cultuur of beschaving, die de moeite waard zijn om voor toekomstige generaties te bewaren.

Onroerend erfgoed

Wat in Nederland tot het onroerend erfgoed gerekend wordt, is vastgelegd in de Monumentenwet 1988 (de Monumentenwet wordt in januari 2016 gedeeltelijk vervangen door de Erfgoedwet) en in gemeentelijke en provinciale monumentenverordeningen. Via deze wet en verordeningen wordt de monumentenstatus van bouwwerken (zoals gebouwen en bruggen) en terreinen (zoals tuinen, parken, archeologische sites en begraafplaatsen) vastgelegd. Rijksmonumenten worden geregistreerd in het Monumentenregister (www.monumentenregister.nl).

In Nederland zijn ruim 60.000 bouwwerken en terreinen beschermd als rijksmonument en dus opgenomen in het Monumentenregister¹. De term rijksmonument betekent niet dat het Rijk automatisch ook de eigenaar van het bouwwerk of terrein is (overigens kan het Rijk wel rijksmonumenten in bezit hebben). Het betekent alleen dat het bouwwerk of terrein een door het Rijk bepaalde monumentale status heeft, waar allerlei rechten en plichten uit voortvloeien. Naast rijksmonumenten zijn er ook gemeentelijke of provinciale monumenten, maar alleen rijksmonumenten zijn opgenomen in het Monumentenregister.

Om de status van rijksmonument te verkrijgen, moeten bouwwerken en terreinen 'van algemeen belang zijn vanwege hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde' (Monumentenwet art. 1).

Het gebouw uit 1979 waar het IFV gevestigd is, heeft sinds enkele jaren de status van gemeentelijk monument.

Ouderdom van een gebouw of terrein is op zichzelf dus geen criterium: niet alle oude gebouwen krijgen de monumentenstatus en ouderdom is geen voorwaarde om de monumentenstatus te verkrijgen. Ook panden of terreinen die zeer recent zijn gebouwd, danwel aangelegd kunnen de status van rijksmonument, provinciaal monument of gemeentelijk monument krijgen. In de praktijk zien we echter dat verreweg de meeste (rijks-)monumenten minimaal 50 jaar oud zijn en vaak nog veel ouder.

Roerend erfgoed

Het is voor een leek vaak niet goed te bepalen of een voorwerp tot het cultureel erfgoed gerekend moet worden. Collecties van musea, kerken, bibliotheken en archieven worden meestal tot het roerend erfgoed gerekend. In de Wet tot behoud van cultuurbezit (Wbc) is vastgelegd welke voorwerpen voor Nederland zodanig onmisbaar en

onvervangbaar zijn dat zij niet zomaar naar het buitenland mogen worden verplaatst. Deze voorwerpen (onder andere schilderijen, beelden en religieuze voorwerpen) zijn vaak in bezit van particulieren, verenigingen, stichtingen of kerkgenootschappen.

Casus Faculteit Bouwkunde TU Delft

Op 13 mei 2008 om 09.00 in de ochtend brak brand uit in de faculteit Bouwkunde in de Technische Universiteit Delft (TU Delft). De brand was pas de volgende ochtend vroeg onder controle en verwoestte grotendeels het gebouw. Tot laat in de middag van 13 mei was bij de brandweer niet bekend dat er collecties (een collectie maquettes, een collectie bijzondere stoelen, tekeningen en een bibliotheek) in het gebouw aanwezig waren. Ook de gebouweigenaar had zich dit niet eerder gerealiseerd. Toen dit wel bekend was, werden gezien de verwoestingen aan het gebouw de collecties als verloren beschouwd. Pas toen het gebouw in de nacht van de brand werd geïnspecteerd op instortingsgevaar, rezen hierover twijfels. De collecties bevonden zich juist in het minst aangetaste deel. Na een grondige afweging van het brandrisico en het instortingsgevaar heeft de brandweer de dag na de brand, op 14 mei, de bereddering uitgevoerd. Het doel was uitsluitend het beredderen van het culturele erfgoed. In samenspraak met de medewerkers van de TU Delft is besloten hoe de bereddering uitgevoerd zou worden: de maquettes als eerste en de stoelen daarna. Buiten stonden de medewerkers klaar om de spullen in de verhuishagens te laden. Er was echter nog een verrassing. Gedacht werd dat de collectie uit circa 50 stoelen bestond, maar bij de bereddering bleken dat er vier keer zoveel te zijn. Het beredderen van de tekeningen en de bibliotheek bleek te risicovol. De hoogbouw boven die delen van het gebouw was te instabiel, in tegenstelling tot de hoogbouw boven de stoelen en maquette ruimten. Na de sloopwerkzaamheden (van de hoogbouw) kon de bibliotheek alsnog beredderd worden.

In deze casus ging het niet om het gebouw, maar om de collectie. Leerpunten zijn dat de informatie over een waardevolle collectie bekend moet zijn bij de gebouwbeheerder en dat deze informatie actief moet worden gedeeld met de brandweer tijdens een incident. In dat geval is de kans het grootste dat de brandweer nog voorwerpen kan redden. Dit moet wel gebeuren in nauwe samenspraak met de erfgoedbeheerders. Ook anderen kunnen, onder leiding van de brandweer, helpen bij de bereddering. In deze casus hebben de medewerkers van de TU Delft

dat gedaan. Hierbij moet wel bedacht worden dat het redden van een collectie niet tot de formele brandweertaken behoort en dat de persoonlijke veiligheid altijd boven de veiligheid van de voorwerpen gaat. Het is en blijft de verantwoordelijkheid van de eigenaar of de beheerder om zowel preventief, preparatief als repressief de veiligheid van een collectie te waarborgen, bijvoorbeeld door het opstellen van een evacuatieplan voor de collectie en medewerkers te instrueren wat te doen bij een brandmelding. In dit verband wordt ook wel gesproken van een 'collectiehulpverleningsplan' (CHV), naar analogie van een 'bedrijfshulpverleningsplan' (BHV).

Monumenten en bijzondere gebouwkenmerken

Veel monumenten zijn ook oude gebouwen², maar niet alle oude gebouwen zijn monumenten en niet alle monumenten zijn oude gebouwen. Het gebouw van het IFV is bijvoorbeeld een (gemeentelijk) monument, maar pas gebouwd in 1979.

Er bestaat overlap tussen (preventieve en repressieve) brandweezorg voor oude gebouwen en brandweezorg voor monumenten. Oude gebouwen hebben vaak (maar niet altijd) bijzondere aandachtspunten met betrekking tot brandveiligheid. Zo voldoen ze (meestal) niet aan dezelfde brandveiligheidseisen zoals die voor nieuwbouw gelden. Wel behoren oude gebouwen minimaal aan het brandveiligheidsniveau voor bestaande bouw te voldoen. Of ze dat in de praktijk ook doen is overigens twijfelachtig. De Inspectie Veiligheid en Justitie concludeerde eerder dat veel bestaande bouwwerken in Nederland niet aan het niveau bestaande bouw voldoen³. Daarnaast hebben oude gebouwen vaak bijzondere kenmerken zoals een ingewikkelde en onlogische plattegrondindeling, de aanwezigheid van loze ruimtes en het gebruik van brandbare constructies (zoals stuc-op-riet) en materialen (zoals hout). Loze ruimtes zijn vaak ten gevolge van verbouw of onderhoud aanwezig. Te denken valt aan vloeren (recht gemaakt na een verzakking), verlaagde plafonds, schachten en dichtgemaakte schoorstenen, spouwmuren, etcetera.

Casus Sommelsdijk

Op 24 april 2012 breekt er in Sommelsdijk brand uit in een woning uit de achttiende eeuw⁴. Het pand heeft de status van rijksmonument. Het opvallende aan deze brand is dat de brandweer twee keer kort na elkaar is uitgerukt naar hetzelfde adres. Ten aanzien van deze casus is het volgende op te merken:

- › De woning voldeed aan het niveau bestaande bouw en was daarnaast uitgerust met rookmelders (geen eis, maar een aanvullende maatregel van de eigenaar/gebruikers). Deze rookmelders hebben echter niet gefunctioneerd, vermoedelijk vanwege lege batterijen.
- › Een scheefgezakte vloer is gecompenseerd met houten planken om de oorspronkelijke (monumentale) vloer intact te laten. Hierdoor was er sprake van een niet-waarneembare loze ruimte. Vermoedelijk heeft de brand zich in deze ruimte kunnen doorontwikkelen zonder opgemerkt te worden.
- › Vanwege de monumentale status van het pand is de brandweer terughoudend geweest met het maken van openingen tijdens de eerste nacontrole. Het belangrijkste leerpunt naar aanleiding van deze brand is dat de brandweer bij dergelijke oude panden extra bedacht moet zijn op loze ruimtes.

Monumenten kunnen uiteraard ook andere bijzondere bouwkundige kenmerken hebben (die niet per se gekoppeld zijn aan de ouderdom van het pand). Denk bijvoorbeeld aan de ruim 1400 rijksmonumenten met een rieten kap of de kubuswoningen van Piet Blom in Rotterdam (gemeentelijk monument).

Wanneer er een conflict ontstaat tussen eisen die gesteld worden vanuit brandveiligheidsregelgeving en de monumentenstatus van een pand, gaat de monumentenstatus voor. Met andere woorden: de monumentenstatus mag niet worden aangetast door een verbouwing om bijvoorbeeld te voldoen aan de brandveiligheidseisen. Dit kan onder andere het geval zijn als er voor het vestigen van een horecaonderneming in een monumentaal pand, in verband met het aantal te verwachten bezoekers, nadere eisen worden gesteld aan de breedte van de nooduitgangen. Als de monumentenstatus aangetast wordt door een nadere uitvoering van (of wellicht extra) nooduitgangen, zullen minder personen mogen worden toegelaten of zal er naar een andere (gelijkwaardige) oplossing gezocht moeten worden. In het uiterste geval zal zelfs naar een andere bestemming voor het pand moeten worden gezocht.

Casus Armando Museum

Op 22 oktober 2007 woedde er een grote brand in de Elleboogkerk in Amersfoort. In de kerk, een rijksmonument, was het Armando Museum gehuisvest. Op het moment dat de brand uitbrak, waren er behalve de kunstwerken uit de vaste collectie in verband met een tentoonstelling ook belangrijke bruiklenen van andere musea aanwezig.

De brandweer rukt bij een brand in de binnenstad van Amersfoort standaard uit met twee voertuigen. De melding kwam echter binnen als 'automatische brandmelding' en om die reden is met slechts één voertuig uitgerukt. Pas toen de eerste bevelvoerder zicht had op de brand, is opgeschaald naar 'grote brand'. Hierop zijn een tweede en derde voertuig uitgerukt.

Toen het eerste brandweervoertuig ter plaatse kwam, stond de dakconstructie van de kerk al in lichterlaaie. Al met al was er sprake van een moeilijk toegankelijke binnenstadsbrand. De constatering van de

Alternatief gebruik monumenten

Een gebouw straalt door zijn uiterlijk veelal een bepaald gebruik uit, maar dat uiterlijk kan bedrieglijk zijn. Zo zijn kerken en industriegebouwen soms omgebouwd tot woningen, tot een hotel of winkel en dergelijke. De transformatie van gebouwen is inmiddels heel gebruikelijk. Vooral religieus erfgoed en industrieel erfgoed hebben de afgelopen decennia een andere bestemming gekregen.

De afdeling Preventie moet zich voorbereiden op dergelijke transformaties, die veel kennis en inzicht vergen van de beoordelaar. Zoals eerder aangegeven zijn er, in verband met de monumentenstatus, beperkingen aan de toegestane bouwkundige aanpassingen. Ook de repressieve dienst zal, in geval van brand, met deze andere bestemming rekening moeten houden bij het optreden.

brandweer was dat er geen sprake was van een binnenbrand, maar van een gebouwbrand. De eerste bevelvoerder heeft wel de deur van de kerk geopend en kon zien dat er brandende delen van het dak naar beneden kwamen. Hierdoor was een binnenaanval gevaarlijk en zinloos. Het was overigens niet algemeen bekend bij de brandweer dat er een museum in de kerk gehuisvest was. De geïnterviewde brandweerofficier heeft aangegeven dit een leerpunt te vinden. De Elleboogkerk is grotendeels verwoest en de kunstcollectie is helemaal verloren gegaan.

Er waren in het Armando Museum geen mensen aanwezig toen de brandweer arriveerde. Het eerste doel van de brandweer was om branduitbreiding te voorkomen, met name naar het naastgelegen verzorgingstehuis voor verstandelijk gehandicapten. De bewoners daarvan zijn met behulp van de eigen organisatie geëvacueerd.

Brandveiligheid en cultureel erfgoed

In de huidige Nederlandse wet- en regelgeving is nergens expliciet opgenomen dat de brandweer preventief of repressief een taak heeft in het beschermen van cultureel erfgoed.

Opmerkelijk in de wet- en regelgeving is dat er aan de ene kant maatregelen in genoemd zijn die moeten voorkomen dat cultureel erfgoed verloren gaat of beschadigd raakt (bijvoorbeeld ten gevolge van verbouw), maar dat er voor brandveiligheid weinig specifiek geregeld is. Wanneer echter een pand voor een restauratiesubsidie in aanmerking komt, kan aan de verstrekking van deze subsidie de voorwaarde gesteld worden dat bepaalde brandveiligheidsmaatregelen genomen moeten worden. Verder zijn voor gebouwen met een monumentenstatus geen aparte maatregelen opgenomen ten behoeve van het beperken van brandgevaar. In de praktijk betekent dit meestal dat zij slechts behoeven te voldoen aan het 'niveau bestaande bouw' uit het Bouwbesluit. Dit is de ondergrens van wat in Nederland acceptabel gevonden wordt qua brandveiligheid. Het feit dat een gebouw is aangemerkt als een monument, of dat er wellicht waardevolle voorwerpen in aanwezig zijn, leidt niet tot extra brandveiligheidseisen. Het beschermen van cultureel erfgoed tegen brand gebeurt op basis van initiatief van de erfgoedsector zelf. Alleen voor overheidsarchieven en rijksmusea bestaat specifieke brandveiligheidsregelgeving. Voor archieven die onder de Archiefwet vallen, geldt de ministeriële Archiefregeling. In deze regeling zijn Voorschriften in verband met de veiligheid opgenomen, waaronder die ten aanzien van de brandveiligheid. Voor voormalige rijksgesubsidieerde musea die rijkscollectie beheren geldt nog steeds het Brandreglement-rijksmusea 1976.

De taak van de brandweer is het 'voorkomen, beperken en bestrijden van brand'. Tegenwoordig wordt er echter steeds meer gesproken over het 'maatschappelijk rendement' van de brandweer. Dit betekent dat de brandweer in zijn taakuitoefening zou moeten streven naar een zo groot mogelijke waarde voor de samenleving, met andere woorden: zo min mogelijk schade en een zo groot mogelijke veiligheid. Het beschermen van cultureel erfgoed past in dit streven naar een maximaal maatschappelijk rendement.

Op basis van artikel 15 van de Wet veiligheidsregio's, wordt aan het bestuur van een veiligheidsregio opgedragen om een risicoprofiel voor de betreffende regio op te stellen. Formeel zijn regio's vrij in de wijze waarop zij hier invulling aan geven, maar in de praktijk gebeurt dit aan de hand van de door de koepelorganisaties van de verschillende hulpdiensten opgestelde Handreiking regionaal risicoprofiel. In deze handreiking is cultureel erfgoed als zesde 'vitaal belang' opgenomen (naast vijf vitale belangen die zijn gebaseerd op de Strategie nationale veiligheid). Via deze handreiking hebben veiligheidsregio's het belang van het beschermen van cultureel erfgoed onderschreven. De veiligheidsregio's bepalen echter zelf hoe zij invulling hieraan geven.

Casus De Draak

In het onderzoek van de Brandweeracademie naar de brand in hotel De Draak in Bergen op Zoom op 26 februari 2013 zijn de volgende conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan:

- > Mede dankzij een goede uitvoering van niet geëiste, maar toch aanwezige brandscheidingen is deze brand relatief beperkt gebleven. Het verdient aanbeveling om eigenaren van monumenten te wijzen

op het belang van goede compartimentering en uitvoering van brandscheidingen.

- > Aangezien monumenten in de meeste gevallen een zekere ouderdom hebben, hebben deze monumenten ook specifieke brandveiligheidskenmerken die horen bij oude panden. Repressief brandweerpersoneel dient bij de brandbestrijding daarom rekening te houden met de aanwezigheid van brandbare constructie en materialen (bijvoorbeeld stuc-op-riet, Brabantse wanden⁵), de aanwezigheid van loze ruimtes en vaak een onlogische indeling.
- > Vanwege de aanwezigheid van loze ruimtes en een onlogische indeling, is een goede plattegrond en goede informatievoorziening belangrijk.
- > Vanwege de loze ruimtes en de brandbare bouwmaterialen is het beschikbaar hebben en de inzet van onconventionele blusmiddelen het overwegen waard.
- > In veel gevallen bepalen slechts enkele aspecten van een pand de monumentale status. Wanneer de brandweer weet om welke aspecten dit gaat, kan ze daar wellicht rekening mee houden bij brandbestrijding en nazorg. Goed informatiemanagement is dan wel vereist.

Verwachtingen in taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden

Om de brandveiligheid van cultureel erfgoed te kunnen bevorderen, is het van belang dat betrokkenen uit de erfgoedsector en de brandweer elkaar kennen, op de hoogte zijn van elkaars rollen en weet wat men van elkaar kan verwachten. Zoals eerder aangegeven is de wettelijke rol van de brandweer ten aanzien van het beschermen van cultureel erfgoed zeer beperkt. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt daarom primair bij de eigenaar of beheerder van collecties en monumenten. De brandweer zal in veel gevallen wel bereid zijn te adviseren over brandveiligheidsmaatregelen.

Het voldoen aan brandveiligheidseisen vanuit de bouwregelgeving (Bouwbesluit 2012) biedt geen garantie voor de veiligheid van het gebouw of de collectie. Het doel van deze regelgeving is namelijk het veilig kunnen vluchten van mensen en het voorkomen van brandoverslag naar de burens. Schadebeperking in en van het getroffen pand zelf of van de hierin aanwezige waardevolle collectie

(c.q. het beschermen van cultureel erfgoed) is geen doel van de brandveiligheidseisen. Allereerst zullen de eigenaren zich meer bewust moeten worden van hun verantwoordelijkheid en bereid moeten zijn om preventieve en preparatieve maatregelen te treffen. De meeste eigenaren van monumenten hebben namelijk zelf belang bij het behouden van de monumentenstatus na brand. Een monument kan na een brand zodanig zijn vernietigd dat behoud van de monumentenstatus niet mogelijk is. Of een monument wordt behouden, wordt altijd door deskundigen zorgvuldig beoordeeld en besloten. Maar de intentie is altijd het zoveel mogelijk behouden van de monumentenstatus, door een verantwoord herstel van de schade.

Voorlichting aan monumenteigenaren en -beheerders kan een belangrijke rol spelen. Daarbij zijn goede ervaringen opgedaan met het organiseren van informatiebijeenkomsten voor monumenteigenaren, waarin onder andere de Monumentenwet en brandpreventie worden toegelicht. Ook zijn er positieve ervaringen met het bewust maken van eigenaren door hen te informeren na een brandincident in de eigen gemeente of regio. Eigenaren die van dichtbij een dergelijke gebeurtenis hebben meegemaakt zijn ontvankelijk voor informatie. Een andere mogelijkheid is het versturen van een nieuwsbrief na een incident. Het is belangrijk dat bij deze informatievoorziening duidelijk wordt gemaakt wat men wel en wat men niet van de brandweer mag verwachten.

Van de brandweer kunnen bij brand geen wonderen verwacht worden. Mensen en middelen zijn per definitie schaars. Wanneer bij een brand een (museum)collectie geëvacueerd moet worden, mag er niet van uitgegaan worden dat de brandweer dit zal doen. De beheerder of eigenaar van de collectie zal hiervoor zelf maatregelen moeten treffen. Hij of zij doet er verstandig aan een evacuatieplan op te stellen, waarin onder meer staat aangegeven welke voorwerpen prioriteit moeten krijgen in geval van een evacuatie en waar deze voorwerpen naartoe gebracht moeten worden. Indien mogelijk zou dit collectiehulpverleningsplan met de brandweer besproken en geoefend kunnen worden (eventueel met een 'dummycollectie').

Casus Pastorie Oud-Vossemeer

Op woensdag 13 maart 2013 ontstond brand in de pastorie van Oud-Vossemeer. Niet alleen deze pastorie was een rijksmonument, ook de naastgelegen Rooms-Katholieke kerk was een rijksmonument. Zowel de pastorie als de kerk bevatten voorwerpen van cultuurhistorische waarde. Ten aanzien van deze brand kunnen de volgende constateringën gedaan worden:

- › Bij deze brand is de brandweer verrast door een plotselinge branduitbreiding. Dit leverde een gevaarlijke situatie op voor de ingezette brandweerlieden. Het nemen van grote persoonlijke risico's dient voorkomen te worden, ook al betreft het een monumentaal pand met een waardevolle inventaris.
- › Bewoners en opgeroepen vrijwilligers van de kerk hebben voorwerpen van cultuurhistorische waarde uit de pastorie en (later) de naastgelegen kerk in veiligheid gebracht. Zelfredzaamheid moet ook in dit soort gevallen gestimuleerd worden, omdat het veiligstellen van dergelijke voorwerpen niet van de brandweer verwacht kan worden.

Preparatie brandweer

Ter voorbereiding op incidenten beschikt de brandweer over allerlei (digitale) informatie, die wordt meegegeven tijdens een uitruk. Dit kan op papier (bereikbaarheidskaarten, aanvalsplannen), digitaal (mobiele dataterminal) of mondeling via de centralist van de meldkamer. Deze informatie kan gaan over het aantal aanwezige personen, preventieve maatregelen of bijvoorbeeld bluswatervoorziening. Informatie over cultuurhistorische waarde van panden of collecties ontbreekt echter vaak. Uit verschillende incidentevaluaties is gebleken dat de brandweer niet op de hoogte was van de monumentale status van een pand.

Informatie over collecties moet uiteraard door de erfgoedbeheerder zelf bekend worden gemaakt bij de brandweer. Zolang de brandweer niet op de hoogte is van een waardevolle collectie, zal de brandweer geen maatregelen nemen om de collectie te beredderen (zie ook casus Faculteit Bouwkunde TU Delft).

Maatregelen erfgoedbeheerders

Erfgoedbeheerders kunnen zelf verschillende maatregelen treffen om de gevolgen van brand te beperken. De belangrijkste maatregelen zijn:

- > zorgen dat brandveiligheid hoog op de agenda staat en (op managementniveau) iemand voor toezicht en naleving verantwoordelijk maken
- > goed contact onderhouden met de brandweer
- > een vaste contactpersoon voor de brandweer benoemen
- > zorgen dat essentiële informatie over gebouw of collectie bij de brandweer bekend is
- > rondleidingen voor de uitrukdienst van de brandweer verzorgen en eventueel oefeningen met de brandweer organiseren
- > opstellen van een collectiehulpverleningsplan
- > kleinere brandcompartimenten bewerkstelligen en risico verhogende activiteiten (zoals een keuken) in een ander brandcompartiment onderbrengen dan de collectie
- > zorgen voor onderling doorgesloten brandmelders
- > zorgen voor aanwezigheid bluswater (met name in afgelegen gebied, bijvoorbeeld door aanleg zwembijver)
- > hoeveelheid en aard van kleine blusmiddelen afstemmen op de situatie
- > sprinkler- of watermistinstallatie aanbrengen.

Algemene aanbevelingen

Verwachtingen en verantwoordelijkheden

Het beperken van brandrisico's voor voorwerpen en bouwwerken met een cultuurhistorische waarde is een verantwoordelijkheid van de eigenaren en beheerders van die voorwerpen en bouwwerken. Het voldoen aan het Bouwbesluit 2012 volstaat hierbij niet, omdat het Bouwbesluit niet gericht is op het voorkomen of beperken van (cultuurhistorische) schade. Ook de brandweer heeft geen formele taak als het gaat om het beschermen van cultureel erfgoed. De eigenaar of beheerder van een pand met een waardevolle collectie doet er goed aan een evacuatieplan voor de collectie op te stellen en dit te oefenen. Er zijn ook bedrijven die het CHV-plan kunnen opstellen en kunnen assisteren bij een vakkundige evacuatie.

Informatievoorziening

De huidige praktijk (zoals die ook in bestudeerde casuïstiek naar voren komt) is dat brandweereenheden die naar een pand uitrukken (vrijwel) nooit informatie krijgen over de monumentenstatus van dat pand of de cultuurhistorische inventaris van dat pand. Door het ontbreken van die informatie zijn brandweereenheden ook niet in staat om rekening te houden met deze monumentenstatus of de cultuurhistorische waarde van de inventaris. Er zou gekeken kunnen worden of deze informatie bij het uitrukken meegegeven kan worden, bijvoorbeeld door de centralist. Repressief brandweerpersoneel zou ook geleerd kunnen worden om te letten op de aanwezigheid van 'schildjes' aan de gevel van een bouwwerk (bij een pand meestal naast de voordeur) die aangeven of het om een monument gaat. Er is echter een grote diversiteit aan schildjes zoals rijksmonumentschildjes en schildjes voor gemeentelijke of provinciale monumenten. Bovendien zijn deze schildjes niet altijd aanwezig of zichtbaar en ze zeggen alleen iets over de cultuurhistorische waarde van het pand, niet over de collectie. Daarnaast moeten deze schildjes niet verward worden met de blauwwitte schildjes, die wijzen op een bijzonder object dat in geval van oorlogsdreiging en natuurrampen bescherming verdient en niet wijzen op een rijksmonument (vaak zijn het ook wel rijksmonumenten).⁶

Onderdoorgang Veerweg Gemeente Boxmeer, een gemeentelijk monument.

Hierbij past overigens ook nog een andere nuancering: tijdens de feitelijke brandbestrijding zal de brandweer in veel gevallen niet veel kunnen met de mededeling dat het pand een monumentenstatus heeft. De brand zal namelijk zo snel en zo goed mogelijk geblust moeten worden. Daarbij zal er onherroepelijk water gebruikt moeten worden en zullen er wellicht bouwdelen gesloopt moeten worden. Dit alles met als doel om erger te voorkomen. Uiteraard zal de brandweer, waar mogelijk, proberen de nevenschade te beperken. De monumentenstatus kan wel relevant worden op het moment dat de brand definitief geblust is. In dat geval kan er bijvoorbeeld voor gekozen worden om een monumentale gevel te laten stutten in plaats van deze preventief omver te trekken (zoals in het verleden wel is gebeurd, toen de brandweer niet wist dat de gevel onderdeel was van het monumentale karakter van het pand).

Risico's en veiligheid

Aangezien monumenten in veel gevallen ook historische panden zijn met een grote ouderdom, vertonen ze vaak bijzondere kenmerken, zoals:

- > loze ruimtes
- > onlogische indeling
- > gebruik brandbaar materiaal
- > een brandveiligheidsniveau dat soms niet hoger is dan 'niveau bestaande bouw' (of soms zelfs lager wanneer niet adequaat gehandhaafd is).

Deze bijzondere kenmerken kunnen tot extra complicaties leiden bij de brandbestrijding. Het is belangrijk dat ingezette eenheden hier weet van hebben en erop anticiperen. Dit vraagt van de eigenaar of beheerder van een dergelijk pand dat hij hierover goede informatie kan verstrekken aan de brandweer, bij voorkeur in de vorm van een actuele plattegrond.

Voetnoten

1. Zoals kerken, woonhuizen, kastelen, molens, forten, boerderijen en landgoederen, maar ook bruggen, kanalen, hekken, grenspalen en archeologische waardevolle terreinen.
2. Met 'oude gebouwen' wordt in deze context bedoeld dat de gebouwen dateren van voor de moderne bouwregelgeving en dat er bouwwijzen gebruikt zijn die tegenwoordig niet meer gangbaar zijn. Grofweg worden hier gebouwen van voor 1945 bedoeld.
3. Inspectie Veiligheid en Justitie (juni 2014). Brand aan de Kelders te Leeuwarden, 19 oktober 2013, p. 72: "Dit onderzoek wijst uit dat de absolute ondergrens voor bestaande bouw in dit geval niet eens wordt gehaald en recente onderzoeken van de Inspectie Leefomgeving en Transport en de VROM-inspectie tonen aan dat dit niet uniek is voor Leeuwarden."
4. De Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond heeft deze brand onderzocht en het onderzoeksrapport ter beschikking gesteld aan het IFV.
5. Eenvoudige wand van voornamelijk riet en hout met pleisterwerk.
6. Zie voor meer informatie over deze schildjes: <http://www.monumenten.nl/kennisbank/veelgestelde-vragen?categorie=11>

Colofon

Uitgave van de Brandweeracademie en Infopunt Veiligheid van het Instituut Fysieke Veiligheid, maart 2015. Deze publicatie is ter review voorgelegd aan René Hagen (lector Brandpreventie), Brandweer Nederland en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Vragen of opmerkingen over deze kennispublicatie kunt u sturen naar: infopuntveiligheid@ifv.nl.

Tekst: K. Dangermond, D. Pultrum, C. Tonnaer, J. Weges (IFV)

Beeld: S. van der Laan, R. van Mourik, C. Tonnaer, J. van Zuijlen, IFV

De samenstellers hebben de grootst mogelijke zorg aan de inhoud van deze kennispublicatie besteed. Aan de inhoud van deze kennispublicatie kunnen echter geen rechten ontleend worden en de samenstellers aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid die zou kunnen voortvloeien uit de inhoud van deze kennispublicatie.

Instituut Fysieke Veiligheid

Het Instituut Fysieke Veiligheid (IFV) draagt bij aan een veilige samenleving door het versterken van de veiligheidsregio's en hun partners bij het professionaliseren van hun taken. Wij ontwikkelen en delen relevante kennis, wij hebben expertise voor het verwerven en beheren van gemeenschappelijk materieel en wij adviseren de betrokken besturen. Ons motto hierbij is: signaleren en verbinden.

De Brandweeracademie

De Brandweeracademie, onderdeel van het IFV, heeft als taak brandweer-medewerkers en mensen die werkzaam zijn binnen rampenbestrijding en crisisbeheersing, vakbekwaam te maken en te houden. Met deskundigheidsbevordering op het gebied van fysieke veiligheid dragen wij bij aan de kwaliteit van de veiligheidsregio's en helpen wij Nederland veiliger maken.

Infopunt Veiligheid

Infopunt Veiligheid, eveneens onderdeel van het IFV, is hét centrale vraag- en informatieloket op het gebied van fysieke veiligheid. Beroepsbeoefenaars kunnen hier hun vragen voorleggen aan vakspecialisten. Dat kan telefonisch, per e-mail of via een webformulier. De toegang tot de informatieservice en informatiebemiddeling is laagdrempelig en kosteloos.

De website www.infopuntveiligheid.nl biedt inzage in een online kennisbank met dossiers die actueel worden gehouden door een redactieteam van kennismakelaars en deskundigen uit de praktijk.

U hebt 24 uur per dag toegang tot enkele duizenden kennisdocumenten verdeeld over meerdere kennisgebieden. Een belangrijke kennisbron voor veiligheidsregio's, hulpverleningsdiensten, landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden en organisaties in de vitale sectoren.

Instituut Fysieke Veiligheid
Postbus 7010
6801 HA Arnhem
0900 235 112 112 (lokaal tarief)
www.ifv.nl
www.infopuntveiligheid.nl
infopuntveiligheid@ifv.nl
onderwijscontent@ifv.nl

